

Români la Casa Nietzsche de la Sils-Maria

SIMION DĂNILĂ

După zece ani de profesorat la Universitatea din Basel (aprilie 1869-11 mai 1879), Friedrich Nietzsche este nevoit să se pensioneze de boală și, pentru a putea trăi dintr-o neîndestulătoare rentă viageră atribuită de instituția de pe Rin, acceptă cetățenia elvețiană, iar, la recomandarea medicilor, va pendula între Alpii Reticci vara și Riviera italiană, apoi franceză, iarna. Din când în când dă câte-o fugă în Germania. De fapt, devine un apatrid. În sud-estul Elveției optează pentru zona mirifică a Engadinei, mai exact, a Engadinei de Sus. În vara lui 1879 locuiește timp de trei luni în celebra stațiune montană St. Moritz. Nu se-ntoarce în acest ținut decât în 1881, alegând o mică localitate română de pe Valea Fexului, învecinată cu St. Moritz: Sils-Maria, unde, cu excepția verii lui 1882, pe care și-o petrece cu Lou von Salomé la Tautenburg, nu departe de Jena, va reveni mereu în ceilalți ani câți i-au mai rămas de trăit cu mintea întreagă. S-a instalat într-o odaie modestă de la etajul locuinței lui Gian Rudolf Durisch (1848-1925), care ținea o băcănie la parter și trecea drept un om de vază în comunitate, al cărei reprezentant a fost în repetate rânduri, iar în anii 1897-1906 a ajuns chiar primar comunal.

Localitatea este situată la altitudinea de 1812 m și este înconjurată de munți falnici, cu piscuri de peste 3000 m. Peisajul sălbatic și feeric, cu flori multicolore, cu verdele pajiștilor și pădurilor de zadă alpine, cu albastrul cerului și al lacurilor glaciare pe care le străbate Innul (numit în română *En*, de unde și prima parte a numelui întregii zone), cu albul zăpezilor veșnice și al spumei cascadelor, cu aerul tare și aromat, cu seninul zilelor de vară, cu liniștea-i maiestuoasă, a priit sănătății lui Nietzsche, care a gândit și a scris în acest climat benefic capodopere precum *Așa grăit-a Zarathustra* (parțial), *Dincolo de bine și de rău*, *Despre genealogia moralei*, *Ecce homo* ș.a. Prin aceste scrieri, și Sils-Maria a devenit renumită în întreaga lume.

După prăbușirea psihică a lui Nietzsche, Gian Durisch și-a vândut casa hotelului Edelweiß [*Floare de colț*], care s-a construit între timp alături și căruia aceasta i-a servit mulți ani ca dependență. În 1958 a fost revândută, urmând a fi transformată pentru activități de mică industrie. Atunci a luat naștere inițiativa de salvare a casei. Cu donații substanțiale din mai multe țări s-a înființat „Fundația Casa Nietzsche”, care a cumpărat imobilul, l-a renovat și l-a deschis ca memorial în 25 august 1960, cu prilejul comemo-

rării lui Nietzsche la 60 de ani de la moarte. Devenită loc de pelerinaj (chiar înainte de această dată), Casa Nietzsche este astăzi principalul obiectiv turistic din Sils-Maria, vizitat de mii de oameni de pretutindeni, inclusiv din România. Despre aceștia din urmă voi relata în continuare.

Umblând pe urmele lui Nietzsche, am ajuns de trei ori la Sils-Maria, grație bunelor relații pe care le am și le cultiv cu nietzscheeni din Germania și Elveția: prima dată, într-o recunoaștere de două zile (26-27 august 2006); a doua oară, timp de zece zile (30 august-8 septembrie 2007); a treia oară, două zile (în trecere, 1-2 august 2011, cu cazare la hotelul Alpine Rock din Surley, localitate aparținătoare, ca și Sils-Maria, de comuna Silvaplana/Silvaplana în română). În primele două sejururi am fost găzduit chiar în Casa Nietzsche. Astfel, pe lângă tulburătoarea senzație că din moment în moment mă puteam întâlni cu Nietzsche însuși, care a locuit pe vremuri în camera vecină, am avut avantajul să pot citi nopțile, fără nicio opreliște, orice voiam din bogata bibliotecă profilată pe opera și exegeza nietzscheană, cât și cele 22 de cărți de oaspeți din arhiva Casei, prin amabilitatea domnului Joachim Jung și a doamnei Rea Köppel, custozi aici în 2006, respectiv 2007.

Primii vizitatori români pe care i-am putut identifica până acum la Sils-Maria sunt pianiștii de renume internațional *Dinu Lipatti* (București, 1917-Geneva, 1950) și *Clara Haskil* (București, 1895-Bruxelles, 1960), în legătură cu o oră astrală în Sils-Maria lui Nietzsche: concertul Mozart de la sfârșitul lui iulie 1946 dat de Lipatti și Paul Sacher în sala hotelului Waldhaus; printre auditori: Clara Haskil, Arthur Honegger, Wilhelm Backhaus (v. Paul Raabe, *Spaziergänge durch Nietzsches Sils-Maria*, Arche, Zürich-Hamburg, 2000, p. 55; la p. 56 – o fotografie, făcută în aer liber, prezentându-i pe Sacher și Honegger într-o discuție cu Dinu Lipatti). În prima carte de oaspeți (deschisă înainte de inaugurarea oficială a Casei Nietzsche), sub data de 22.08.1959, apare semnătura indescifrabilă a unui elvețian din Chêne-Bourg-de Genève care locuia pe strada... Dinu Lipatti, nr. 13!

Vara lui 1959 îl aduce la Sils-Maria și pe bucovineanul *Paul Celan* (1920-1970), marele poet evreu marcat în acea vreme de tragicul destin al poporului său, așa cum se va vedea dintr-o proză scrisă atunci, pe care o publicăm în finalul acestui articol.

Urmează cronologic două nume despre purtătorii cărora nu avem, în afară de locul de origine, nicio altă informație: *Dr. Katz-Galatz – Tel Aviv* (10.09.1965) și *Ioan Sabaduș – Rumänien* (21.07.1966).

Anul „greilor” este 1981, când trec pe la Casa Nietzsche *E. M. Cioran* (10.08) și *Gène Ionesco* (03.09). Eugen Ionescu nu și-a scris decât numele,

pe când Emil Cioran lasă și câteva cuvinte despre a căror însemnătate voi vorbi mai jos.

Nu puteau lipsi numele a doi cunoscuți români stabiliți mai demult în Elveția: *Ion Vianu – 4 août 1985* și *Baruțu T. Arghezi*, care, parafrazând salutul gladiatorilor romani, notează: *Ave Nietzsche, / Morituri te salutant!* (27.08.1989), iar peste cinci ani, în 29.07.1994, scrie: *Sub semnul poeziei / un gând românesc lui Nietzsche!*

Mai vin la rând două nume, care, pentru moment, nu mi-au spus nimic: *S. Comșa* din Wimpfen, Germania (03.10.1997), și *Dr. Gerhard Eike Hügel* (06.03.2005), acesta sub un text de două pagini în germană (al cărui conținut nu risc să-l interpretez acum), în care, printre semne astrologice, se strecoară și un vers în limba română: – *O fulg de nea (în astă negură)* –, ce-i trădează originea românească. Abia de curând, grație ajutorului primit din partea doamnei Rohtraut și a domnului Joachim Wittstock, prin intermediul domnului Hans Dama, l-am putut identifica pe Gerhard Eike Hügel ca fiind una și aceeași persoană cu Gerhard Eike, cărturar de limbă germană născut în 1945 la Agnita, jud. Sibiu. Din cele împărtășite de soții Wittstock, cărora le mulțumesc și pe această cale, precum și din cele spicuite de pe internet, am reținut că dr. G.E.H. a copilărit la Sighișoara, unde tatăl său Eckhard Hügel a fost profesor la Liceul Haltrich, a studiat istoria artei la București, unde s-a și stabilit până la emigrarea în RFG (cu puțini ani înainte de 1981). A desfășurat o activitate impozantă în cercurile culturale bucureștene, așa cum a făcut-o ulterior și o face și în prezent în Germania. De pildă, în toamna lui 1974, când era redactor la mensualul „Volk und Kultur”, a înființat un Club de Estetică în cadrul Casei de Cultură „Friedrich Schiller” din București. La Editura Kriterion a publicat în 1975 volumul de poezii *6 & 60 konelliptische landschaften*, iar la München, în 1979, un studiu monografic, reeditat de mai multe ori, despre Hans Hermann (renumit gravor și pictor născut la Brașov în 1885, stabilit în 1918 la Sibiu, unde a și decedat în 1980). Gerhard Eike face parte din generația de tineri scriitori șaptezeciști germano-români ce, abia ieșiți din fatalul proletcultism, „trebuia să jongleze în egală măsură cu onestitatea și decepția pentru a putea umbla pe muchie de cuțit între angajamentul social și ostilitatea regimului” (Robert G. Elekes, *Innovation und Interkulturalität in der Neuen Literatur am Anfang der 1970er Jahre*, internet, p. 84), căutându-și o formulă nouă de exprimare artistică prin care să se integreze în modernismul vest-european. Plăcerea de a inova se remarcă în poezia lui Gerhard Eike înainte de toate prin experimente lingvistice și formale. El tinde spre experimentalismul metatextual care trebuie să dezvolte structura lingvistică a realității și să creeze în interiorul limbii mecanisme și strategii de emancipare (ib., p. 98).

Mult discutată a fost poezia sa *Spring (Izvorul)*, o adevărată *ars poetica*. Libera dinamică semantică a cuvintelor îl seduce, încât are încredere în puterea limbii de a forma și deforma evidența: „Păstrând sensul exact, cuvintele posedă o tensiune superficială, care, prin asociere, se poate descărca, mai mult sau mai puțin, asupra cuvintelor învecinate, corelate cu o nouă realitate lingvistică ce [...] conduce la o nouă reprezentare [...]” („Neue Literatur”, 1970, nr. 5, p. 25.)

Ultimele două texte – în limba germană – îmi aparțin; le transcriu aici în traducere: *Niciodată nu m-am simțit mai aproape – decât în aceste zile minunate petrecute în Sils-Maria – de viața și opera filozofului Friedrich Nietzsche, care mi-a schimbat definitiv existența. // Mulțumesc cordial tuturor oamenilor care au salvat Casa Nietzsche, care cinstesc cu atâta pietate memoria lui Nietzsche și mi-au dat posibilitatea să cunosc acest ținut splendid al „sihastrului de la Sils-Maria”. // 27.08.2006 // Simion Dănilă // traducătorul lui Nietzsche în românește. Și în 8 septembrie 2007: Zece zile într-o singurătate în doi cu maestrul meu îmi sunt de mai mare ajutor să trăiesc empatic opera lui Nietzsche decât „cea de-a șaptea sihăstrie” a bibliotecii mele. Apoi în românește: Voi, cei ce vreți să fiți liberi, iubiți-l pe Nietzsche și învățați de la el ce este libertatea! Și semnez: Simion Dănilă, Nietzsches Übersetzer ins Rumänische, Belinț bei Timișoara, Rumänien.*

La Casa Nietzsche de la Sils-Maria (Segl-Maria, în română, în care grupul *gl* redă un *l* palatalizat, pronunțat ca în rom. *greșeli*), cărțile de osapeți sunt păstrate cu grijă în arhivă, având semne de carte la paginile cu semnăturile celor mai de seamă personalități care au trecut pe acolo. Uneori poți primi de la custode și informații în plus despre cei ce te interesează. Am găsit însă acolo, în legătură cu Cioran, o informație confuză și lacunară, pe care m-am simțit obligat s-o corectez și completez. Am făcut-o și pe loc, și ulterior prin corespondență. Din schimbul de informații cu cei de la Casa Nietzsche am avut și eu de câștigat, de pildă, am aflat că a apărut în Germania o carte a lui Bernd Mattheus intitulată *Cioran. Portrait eines radikalen Skeptikers* (Berlin, 2007), un punct de vedere german extrem de favorabil lui Cioran, cum aveam să mă conving după ce am procurat această lucrare, al cărei autor l-a tradus din franceză pe Georges Bataille, l-a vizitat de câteva ori pe Cioran la domiciliul acestuia din Paris, 21, Rue de l'Odéon, i-a tradus în germană *Écartèlement [Sfârtecare]* sub titlul *Gevierteilt* și a purtat cu el o bogată corespondență. A fost, pe urmele lui Cioran, și la Casa Nietzsche din Sils-Maria, unde a citit și el textele din 10 august 1981, redate alături în facsimil. Ele sună astfel:

[1] *Ich denke an meine Gymnasiasten¹-/zeit[,] als ich Zarathustra in Sibiu / rumänisch las und wieder las. / E. M. Cioran [Mă gândesc la anii mei de gimnazist*, când îl citeam și răsciteam la Sibiu pe Zarathustra în românește. / E. M. Cioran]*

[2] *J'ai lu Nietzsche... en anglais. / S. Boué Paris [Eu l-am citit pe Nietzsche... în englezește.]*

[3] *F. Schulte Thoma*

Reiese că Cioran a fost însoțit în vizita sa de Simone Boué, concubina lui din Paris (care nu era o simplă menajeră, ci studiasse engleza la universitate și s-a străduit ani la rând să-l învețe și pe Cioran s-o vorbească), și de noua lui prietenă din Köln, Friedgard Thoma, pe atunci încă nedivorțată de Günter Schulte, cu care, de fapt, nu mai trăia. Semnătura S. (în realitate, E.) M. Cioran le-a dat bătaie de cap oamenilor de la Casa Nietzsche. Ei mai „știau” că Cioran a fost la Sils-Maria împreună cu soția de la Sibiu (!) și cu prietena din Paris, lucruri pe care le-am clarificat numaidecât.

Zarathustra pe care l-a putut citi Cioran în românește în anii de gimnaziu nu putea fi decât traducerea din 1916 a lui George Emil Bottez (alias George B. Rareș), eventual alte fragmente, precum cele traduse de Achille Dumitriu (1901), A. Luca (1911), Eugen D. Relgis (1914) sau Liviu Rebreanu (1918), care circulau sub formă de broșuri.

Interesul major prezentat de acest minuscul text constă în faptul că Cioran, un spirit, evident, din familia lui Nietzsche, lucru pe care rareori îl admitea, iar atunci nu se considera un „fetus al lui Nietzsche”, cum s-a exprimat odată despre Gabriel Marcel, filozoful existențialist, ba mai mult, afirma că Nietzsche era un naiv sau că din teoria supraomului său nu se poate înțelege nimic (aceeași convingere o nutreau și Constantin Noica și Marin Preda, între alții), aici îi recunoaște autorului lui *Ecce homo* fără nicio rezervă calitatea de *maestru* al său!

Dar în ce împrejurări a ajuns Cioran în Engadina?

În 23 iulie 1981, el îi scrie din Paris în limba franceză, ca de obicei, fratelui său Aurel din România: „*Plecăm pe 3 august pentru două săptămâni în Elveția, într-o regiune unde mergea și bietul Nietzsche, înconjurat*

¹ *Ich hatte keine Brille, bitte um Verzeihung. / Meine Augen sind fast so schlecht / wie diejenigen des armen Meisters. / E. M. C. [N-aveam ochelari, îmi cer iertare. Ochii mei sunt aproape la fel de slăbiți ca aceia ai sărmanului maestru. / E. M. C.]*

de cucoane bătrâne.” (*Scrisori către cei de-acasă*. Stabilirea și transcrierea textelor de Gabriel Liiceanu și Theodor Enescu. Traduceri din franceză de Tania Radu. Ediție, note și indici de Dan C. Mihăilescu, Humanitas, București, 2004, p. 197.)

Amănunte despre sejurul lui Cioran în Engadina de Sus ne dă Friedgard Thoma în cartea *Pentru nimic în lume. O iubire a lui Cioran* (Traducere din germană de Nora Iuga, EST-Samuel Tastet Éditeur, București, 2005, p. 83 și urm.). În vara lui 1981, Cioran urma să se vadă cu editorul Francesco Larese la Silvaplana. Soții Schulte l-au invitat, împreună cu Simone Boué („o femeie foarte frumoasă, bronzată, înaltă, la vreo șaizeci de ani, elegantă, cu ochi căprui, foarte calzi”), să-și petreacă o mică vacanță în Palazzo Salis din Soglio, „cea mai frumoasă localitate montană din lume”, situată în ținutul Bergell / Bregaglia, de unde se putea lesne ajunge la Sils-Maria și, mai departe, la Silvaplana. Cioran și Simone au sosit cu întârziere de câteva zile și n-au mai găsit un loc liber în palatul familiei Salis, mulțumindu-se cu o pensiune din vecinătatea cimitirului așezat pe marginea unei prăpăstii. În cele trei săptămâni cât s-a prelungit vacanța, insomniacul Cioran se plimba noaptea, într-o pijama vărgată, prin acest cimitir, ceea ce lui Joachim Jung din Sils-Maria, care organizează în zonă excursii pe urmele unor oameni de cultură care au trecut pe acolo, i-a dat ideea să-l includă în itinerarele lui și pe autorul *Tratatului de descompunere*, alături de Rilke, care a evocat cimitirul din Soglio într-una din scrisorile sale.

În data de 10 august 1981, într-o luni, în drum spre Silvaplana, Cioran, Simone și Friedgard opresc la Casa Nietzsche din Sils-Maria. Dar luna casa nu este deschisă pentru vizitatori. Din fericire, un admirator al lui Cioran, Jürg Amann, „un scriitor tânăr fermecător, foarte bronzat, ne-a deschis și a spus [...] că pe masa lui de scris tocmai se află o carte de Cioran, un motiv în plus să considere o onoare prilejul de a ne arăta casa”. Aici, curiozitatea vizitatorilor s-a îndreptat în primul rând către odaia închiriată atâtea luni de zile de filozoful-profet. „Cămăruța minusculă de la etajul întâi, cu un lighean, un pat și un scaun, are într-o oarecare măsură dimensiunile unei odăițe a lui Cioran, în Rue de l'Odéon. Nietzsche o locuise în verile chinuite de groaznice dureri de cap din ultimul deceniu, înaintea sfârșitului său [intelectual, n. S. D.], pentru o chirie de 2 franci pe zi [...]” La plecare, Cioran „și-a înscris numele în cartea de impresii. Nu mai știu ce a scris – relatează Friedgard Thoma – dar oricine ar vrea să știe poate să citească acele rânduri în Sils”.

Două zile mai târziu, în 12 august, Cioran îi scria fratelui său: „Suntem la câțiva kilometri de frontiera Italiei. Peisaj sublim, sate nemai-

pomenite și insomnii. Mă plimb în toiul nopții ca o fantomă, pe jumătate fericit, pe jumătate uluit.” (Op. cit., p. 197.)

Cioran și suita lui n-au părăsit regiunea engadineză până n-au coborât și în Italia, la Vila Carlotta, pe malul lacului Como.

Am relatat, așadar, că Rainer Maria Rilke (1875-1926) fusese și el în Engadina. Adăugăm că în timpul sejurului său, de la sfârșitul lui iulie până la sfârșitul lui septembrie 1919, cutreierase, cum o va face și Cioran peste 62 de ani, aceleași locuri pe unde obișnuia să mărșăluiască și să gândească Nietzsche. În scrisorile sale, puternic impresionat de frumusețea localității Soglio (care-i apare ca o *expoziție de peisaje*, așa cum Italia i s-a părut altă dată o *expoziție de primăveri*) și de atmosfera fantomatică pe care i-o sugera Palazzo Salis, unde a fost găzduit, își dă frâu liber fanteziei și, asemeni lui Nietzsche, meditează la timpul care, în ciclicitatea lui, readuce trecutul în lumea noastră pământeană. Pentru astfel de afinități cu Nietzsche și Cioran, am ales să traduc un fragment dintr-o scrisoare a lui Rilke din 5 august 1919, adresată tinerei șansonetiste Albertina Casani, care, ca „tovarășă de drum”, i-a facilitat venirea și călătoria în Elveția:

Se urcă încet aici la noi, poșta intră o dată pe zi, nu, nici măcar o dată nu se poate spune: căci calul poștei, „Phöbus”, ajunge aici sus, prin multele serpentine urcând din vale, cu caleașca și poștalionul, ultimul, după cum mi se dau asigurări, mai degrabă absent, pe la zece și jumătate sau unsprezece noaptea, ieri i-am văzut sosind: era ca un echipaj pentru fantome, care, în sfârșit, către miezul nopții, își citesc scrisorile pline de suspinări la lumina propriei lor fosforescențe puțin ambigue. Ce tablou! Dar asta te face această casă, să te complaci fără multă vorbă în asemenea fantasmagorii, acest palat vechi care, deși este închiriat de treizeci de ani ca hotel, mai păstrează destul din originea lui: aceea pe care o respiri odată cu atmosfera interioară, dar și cea foarte vizibilă, care, la prima vedere, se prezintă oarecum ca un muzeu, mai târziu însă, cu cât mai mult ai de-a face cu ea, cu atât mai grijuliu, mai natural și mai deschis îți transmite niște trecuturi ce vin fâlfâind către tine, – Dumnezeu știe pe care din toate câte-au fost. Aici sunt chiar în elementul meu, inima-mi bate-nfiorată, iar invizibilul râvnește (după toată probabilitatea) într-atât să fie perceput, încât simți frumoasa rotunjime a propriilor globi oculari, care, pe semne, ar fi în stare să vadă și cu cealaltă emisferă, dacă i-ai lăsa în voia lor. Și cum trosnește noaptea-n vechile lambriuri și cum te sperii de tine însuși, ca un trosnet de alt trosnet, – căci cel ce doarme în simandicosul pat cu coloane este, firește, un erou și unul dintre cei inițiați în problema fantomelor și nu-l deranjează dacă lucrurile n-ar mai trebui să pună preț pe

faptul de-a fi explicabile. „Bine, bine”, zice el și se așteaptă la cele mai transparente intimități. Până aici despre casă. Dar grădina! Scumpă Doamnă, acum trebuie să fii serios. Și acolo, natural, există o foarte mare șansă de-a da peste fantome. Imaginați-vă, vechea grădină franceză păstrată; trei terase, până sus în pășunile alpine, fiecare cu vreo patru trepte tocite de piatră mai sus decât cealaltă, îngrădite, fiecare, cu vechi borduri de piatră, ușor fasonate, – deasupra, flori de vară, absolut sălbatice, dar încadrate de cimișir tuns în mod obișnuit, care formează niște margini de un verde compact, pereți de un verde compact, coloane de un verde compact, înălțate lângă vechile ziduri, și sfere mari de un verde compact la intrările în boschete. De neimaginat cât de mică și totuși cât de amenajată este această grădină, cât de deschisă și totuși cât de plină de ascunzișuri, cât de simplă și rustică și totuși cât de curtenească în același timp. Ciulești urechea, undeva-ntr-acolo picură apa, ezitând, în fântânile ruinate –, pentru ca nici această liniște să nu fie doar prezent, ci și puls al celor ce trec într-un fel sau altul, puls care bătuse cu același ritm în cele ce au fost demult –: cheamă asta fantomele? Cine s-o fi plimbat pe aici, cine și cum? Cine-o fi întâmpinat aici primăvara, cine ședea și urmărea din casă vara, când aceasta cobora-n pământ sub greutatea negurilor montane? Cine-o fi fost părăsit aici, cine de cine? Cine pe cine-o fi așteptat aici, când turmele-or fi coborât la vale-n zvonul tălângilor, de pe pășunile-n amurg, sau când, mai târziu, luna răzbătea prin împletiturile bătrânului cireș... sau și mai târziu...? – Cheamă asta fantomele? Da, da, le cheamă, dar nici n-apucă să prindă contur, că le și destramă, le retrage-n trandafiri, în desișul tufelor de coacăze, dă la o parte din fața lor peretele de cimișir, le-mbrățișează cu ramurile negricioase de laur, le-mpinge-n jos în verdele veșnic răspândit cu râvnă, din care, îngălbenite-n noapte, se uită stelulele-albastre... Aceasta e grădina mea. Ce se mai află pe-aici? Cătunul de piatră, vreo treizeci de case, – biserica de la poalele povârnișului (protestantă și goală) și, pe coasta domoală dinspre Italia, splendida întindere a bătrânelor păduri de castani. Câțiva oameni, în sfârșit, cărora nici că le pasă de tine – copiii care strigă în idiomul romanico-italian din Bregaglia, cinci pisici galbene, mulțime de capre și – câteva gânduri de la al Dvs. Rilke, cel care vă păstrează o frumoasă amintire și recunoștință.

Paul Celan, evreu din Bucovina, trăitor o vreme și în capitala României ciuntite (unde, spune el, „am avut [...] niște prieteni poeți: era între 45 și 47, la București. N-am să uit niciodată”); v. Petre Solomon, *Paul Celan. Dimensiunea românească*, București, 1987, p. 230), unul dintre cei mai expresivi poeți de limbă germană ai secolului 20, este singurul dintre

românii care, vizitând Casa Nietzsche de la Sils-Maria și bucurându-se de peisajul dumnezeiesc din Alpii Retici, a scris un text literar despre acest paradis, un poem în proză, *De vorbă în munți*, o meditație răscolitoare asupra destinului „jidovilor rătăcitori” între celelalte „neamuri”. Drumul montan pe care-și imaginează el convorbirea dintre doi evrei din generații diferite este vechiul drum de căruțe dintre Sils-Maria și Silvaplana de pe malul nordic al lacului glaciari omonim (azi o modernă șosea alpină), pe care se plimbau nenumărați vilegiaturiști din toată lumea, printre care mulți evrei din Israel și din alte țări. Dacă Nietzsche ar fi cunoscut textul de mai jos (datat „august 1959”), ar fi reiterat cu siguranță ceea ce scrisese într-unul din celebrele sale caiete postume: „*Ce binefacere este un evreu printre germani!*” (Friedrich Nietzsche, *Sämtliche Werke*. Kritische Studienausgabe in 15 Einzelbänden. 2., durchgesehene Auflage. Herausgegeben von Giorgio Colli und Mazzino Montinari. Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH & Co. KG, München. Walter de Gruyter, Berlin/New York, 1988, vol. 13, p. 456).

Într-o seară, soarele, și nu numai el, scăpătase, după care jidovul plecă, ieși din căsuța lui și plecă, jidovul și fiul de jidov, și odată cu el îi plecă numele, cel de nerostit, plecă și se-apropia agale, se putea auzi, venea în toiag, venea pe piatră, mă auzi tu?, sînt eu, eu, eu și cel pe care-l auzi, și se pare că-l auzi, eu și celălalt, – așa umbla, se putea auzi, umbla într-o seară, când unele lucruri scăpătaseră, umbla pe sub nori și pe la umbră, pe la cea proprie și pe la cea străină – căci jidovul, tu știi, ceea ce are îi aparține cu adevărat, n-ar putea fi de-mprumut, dat cu-mprumut și nici înapoiat –, umbla, așadar, și venea, se-apropia pe drum, pe cel frumos, pe cel incomparabil, umbla ca primăvara, prin munți, el, pe care-l lăsaseră să locuiască jos, acolo unde-i este locul, în șesuri, el, jidovul, venea și venea. Se-apropia, da, pe drum, pe cel frumos. Și ce crezi, cine-i venea-n întâmpinare? Venea vărul său, vărul său și nepot de soră, cel mai mare cu un sfert de viață ovreiască, se-apropia cel mare, venea și el pe la umbră, pe la cea de-mprumut – căci, întreb și-ntreb, cine, dacă Dumnezeu l-a făcut să fie un jidov, vine cu propria umbră? – venea, venea cel mare, venea-n întâmpinarea celuilalt, Groß [cel Mare, n. S. D.] înainta spre Klein [cel Mic, n. S. D.], iar Klein, jidovul, i-a poruncit toiagului să tacă-n fața toiagului jidovului Groß. Așa a tăcut și piatra, și se făcu liniște în munții prin care umblau ei, acesta și acela.

Liniște se făcu, așadar, liniște acolo sus în munți. Nu mult fu liniște, căci atunci când jidovul se apropie și-l întâmpină pe alt jidov, tăcerea dispare curând, chiar și-n munți. Căci jidovul și natura sunt două lucruri diferite, încă, și azi, și aici.

Iată-i aici, așadar, pe nepoții de soră, în stânga-nflorește crinul-de-pădure, înflorește sălbatic, înflorește ca nicăieri, și-n dreapta crește fetica, iar *Dianthus superbus*, garoafa-de-munte, se înalță nu departe de ea. Dar ei, nepoții de soră, Doamne ferește, n-au ochi. Mai bine zis: au ochi și ei, dar înaintea lor atârnă un vâl, nu înainte, nu, ci în dosul lor, un vâl mișcător; numai ce intră o imagine, că și rămâne prinsă-n pânză, iar la-ndemână se află un fir care se țese acolo, se țese de jur împrejurul imaginii, un fir de vâl; se țese-n jurul imaginii și zămislește un copil cu ea, jumătate imagine și jumătate vâl. Bietul crin-de-pădure, biata fetică! Iată-i față-n față aici, pe nepoții de soră, stau pe un drum în munți, tace toiagul, tace piatra, iar tăcerea nu-i tăcere, niciun cuvânt n-a amușit aici, și nicio propoziție, e numai o pauză, e un spațiu mai mare-ntre cuvinte, e un loc gol, vezi toate silabele de jur împrejur; limbă sunt ei și gură, aceștia doi, ca mai 'nainte, iar în ochi le atârnă vâlul, și voi, bieții de voi, nu creșteți și nici nu-nfloriți, nici nu existați, și iulie nu-i iulie. Guralivii! Și-au proptit prostește, și acum, limba-n dinți, iar buza nu li se rotunjește să spună ceva! Bine, lasă-i să vorbească...

„Ai venit de departe, ai venit aici...” „Venit. Am venit ca tine.” „Știu.”

„Știi. Știi și vezi: Pământul s-a-ncrețit aici sus, s-a-ncrețit o dată și de două ori și de trei ori, și s-a deschis în mijloc, și-n mijloc se află o apă, și apa e verde, și verdele e alb, și albul vine de și mai departe, vine din ghețari, ai putea, dar nu trebuie, să spui că aceasta-i limba de circulație aici, verdele cu albul în el, o limbă nu pentru tine și nici pentru mine – căci, întreb, pentru cine oare este el conceput, pământul, nu pentru tine, zic, e conceput, și nici pentru mine –, o limbă, vai, fără eu și fără tu, numai el, numai ea, înțelegi, și nimic altceva.” „Înțeleg, înțeleg. Am venit totuși de departe, am venit doar ca și tine.”

„Știu.”

„Știi și vrei să mă-ntrebi: Și cu toate acestea ai venit, ai venit cu toate acestea aici – de ce și-n ce scop?” „De ce și-n ce scop... Fiindcă a trebuit poate să vorbesc, mie sau ție, a trebuit să vorbesc cu gura și cu limba și nu numai cu toiagul. Căci cui îi vorbește el, toiagul? El vorbește pietrei, și piatra – cui îi vorbește ea?” „Cui, nepoate, să-i vorbească? Ea nu vorbește, ea grăiește, iar cine grăiește, nepoate, acela nu vorbește nimănui, acela grăiește fiindcă nimeni nu-l ascultă, nimeni și nici măcar un nimeni, și-atunci el spune, el, și nu gura lui și nu limba lui, el spune și numai el: Auzi tu?”

„Auzi tu, spune el – știi, nepoate, știi... Auzi tu, spune el, iată-mă. Iată-mă, sunt aici, am venit. Am venit cu toiagul, eu și nimeni altul, eu și nu

el, eu la ceasul meu, cel nemeritat, eu, cum a dat Domnul, eu, cum n-a dat Domnul, eu cu memoria, eu, cel slab de memorie, eu, eu, eu...” „Spune el, spune el... Auzi tu, spune el... Și Auzitu, desigur, Auzitu, cel care nu spune nimic, care nu răspunde, căci Auzitu, acesta-i cel cu ghețarii, cel ce s-a-ncreștit, de trei ori, și nu pentru oameni... Verdele-și-albul de-acolo, cel cu crinul-de-pădure, cel cu fetica... Dar eu, nepoate, eu, cel care mă aflu aici, pe drumul acesta pe care nu mi-e locul, azi, acum, când el a scăpătat, el și lumina lui, eu cu umbra aici, cu cea proprie și cu cea străină, eu – eu, care pot să-ți spun:

– Am stat întins pe piatră, atunci, tu știi, pe flișurile de piatră; și, alături de mine, au stat întinși ei, ceilalți ce erau ca mine, ceilalți ce erau diferiți de mine, și, la fel, nepoții de soră; și ei zăceau acolo și dormeau, dormeau și nu dormeau, și visau și nu visau, și nu mă iubeau și nici eu nu-i iubeam, căci eu eram unul singur, și cine vrea să-l iubească pe unul singur, și ei erau mulți, chiar mai mulți decât zăceau acolo în jurul meu, și cine vrea să-i poată iubi pe toți, și, nu și-o ascund, nu-i iubeam, pe ei, pe cei care nu mă puteau iubi pe mine, eu iubeam lumânarea ce ardea acolo, în stânga, în colț, o iubeam fiindcă ardea jos, nu fiindcă ea ardea, căci ea doar era lumânarea lui, lumânarea pe care el, tata, o aprinsese pentru mama noastră, fiindcă în seara aceea începea o zi, una anumită, o zi care era a șaptea, a șaptea, după care trebuia să urmeze prima, a șaptea, și nu ultima, eu, nepoate, n-o iubeam pe ea, eu iubeam arderea ei jos și, tu știi, eu n-am mai iubit nimic de-atunci; nimic, nu; sau poate ceea ce ardea acolo jos ca lumânarea aceea în acea zi, în a șaptea și nu în ultima; nu în ultima, nu, căci eu sunt aici, nu-ncapendoială, aici, pe drumul acesta, despre care ei spun că este frumos, sunt, fără-ndoială, aici, la crinul-de-pădure și fetică, și o sută de pași mai încolo, dincolo, unde mă pot duce, acolo zăda suie la zâmburu, îl văd, îl văd și nu-l văd, și toiagul meu care-a grăit, a grăit pietrei, și toiagul meu care tace-acum liniștit, și piatra, spui tu, cea care poate vorbi, și ochiul meu în care-atârână vâlul, mișcătorul, în care-atârână vâlurile, mișcătoarele, în care tu ai ridicat ușor unul, și-n care-atârână numaidecât al doilea, și steaua – căci da, ea se-nalță acum peste munți –, când ea vrea să intre, va trebui să facă nuntă și-n curând nu va mai fi ea, ci jumătate vâl și jumătate steauă, și eu știu, eu știu, nepoate, eu știu că te-am întâlnit, aici, și că noi am vorbit, mult, și încreștirile de-acolo, tu știi, nu pentru oameni există, și nici pentru noi, cei care am umblat pe-aici și ne-am întâlnit unul cu altul, aici sub Steauă, noi, evreii, cei care am venit aici, ca primăvara prin munți, tu, Groß, și eu, Klein, tu, guralivul, și eu, guralivul, noi cu toiegele, noi cu numele noastre, cele de nerostit, noi cu umbra noastră, cea proprie și cea străină, tu aici și eu aici – eu aici, eu; eu, cel

care pot să-ți spun, aș fi putut să-ți spun, toate acestea; cel care nu ți le spun și nu ți le-am spus; eu cu crinul-de-pădure din stânga, eu cu fetica, eu cu cea arsă, cu lumânarea, eu cu ziua, eu cu zilele, eu aici și eu acolo, eu, însoțit poate – acum! – de iubirea celor neiubiți, eu pe drumul de aici către mine, sus.

Din: *Schriftsteller über Nietzsche, Sils und das Oberengadin.*
Zusammenstellung von Peter André Bloch und einer Studentengruppe. 42
Seiten. (Fără an, după 1995, și fără loc, Sils-Maria?)